

י"ז בתמוז

הלכות בין המצרים ותשעה באב (נדחה)

תענית י"ז בתמוז

מליל י"ז בתמוז מתחילין דיני האבילות של בין המצרים ואין לערוך נשואין מהלילה, וכן נוהגים מאז דיני האבילות כדלהלן.

צום שבעה עשר בתמוז החל השנה ביום ראשון (נדחה), הוא אחד מארבעה צומות שתקנו הנביאים מפני חמשה מאורעות קשים שארעו לישראל ביום זה: נשתברו הלוחות הראשונים כשירד משה מהר וראה את עגל הזהב והמחולות. ביום זה בוטלה הקרבת התמיד בימי בית ראשון היות ולא נמצאו כבשים להקרבה. חומת ירושלים הובקעה בימי בית שני. ביום זה שרף אפוסטמוס הרשע את ספר התורה. הועמד צלם בהיכל. מפני צרות אלו תקנו חז"ל תענית ביום זה.

הכל חייבין להתענות, בין האנשים ובין הנשים. גם אונן חייב בתענית.

אם שכח ואכל בתענית, מיד כשנזכר צריך להפסיק, ואפילו אם כבר לעס צריך לפלוט וישלים שאר היום בתענית.

שכח ובירך ביום התענית על מאכל או משקה, ונזכר שהיום הוא יום תענית, יש אומרים שיטעם ממנו משהו כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ויש אומרים שלא יאכל כלל ויאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

יש שהחמירו שלא ליגע באוכלין שלא לצורך, משום שחששו שמא יבוא לאכלו.

נשים מעוברות ומניקות (עד כ"ד חודש), פטורות מתענית. יולדות אף על פי שאינן מניקות, תוך שלושים יום ללידה פטורות מלהתענות.

חולה אפי' שאין בו סכנה ואפילו בחולי קצת, פטור מתענית. זקנים תשושי כח, יכולים להקל בתענית.

אנשים הנ"ל האוכלים בתענית, יאכלו בצנעה, ונכון שיפדו התענית בכסף לצדקה. כמו כן, לא יאכלו בשר ולא ישתו יין, אלא יאכלו לקיום הנפש.

חייבים האוכלים לברך תחילה וסוף על המאכל.

מי שפטור מלהתענות, אין צריך להשלים התענית ביום אחר.

אין לחנך קטנים וקטנות פחות מגיל 9 בתענית שעות ואפילו בט' באב. בן י"ג ובת י"ב, חייבים להתענות.

קטנים וקטנות מגיל תשע ומעלה שיש להם דעת להתאבל, יחנכם שלא יאכלו מעדנים ומיני מתיקה, וכן יחנכם לצום לשעות.

חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה מחוייבים להתענות. יש שהקפידו לקבוע את זמן החתונה כך שימי ה"שבע הברכות" יסתיימו לפני י"ז בתמוז.

י"ז בתמוז

בעלי ברית מחוייבים להשלים התענית ככל אדם. בר מצוה שחל בי"ז בתמוז יעשו הסעודה או בלילה שלפניו או בלילה שלאחר התענית.

מותר לקחת תרופות לצורך רפואה בלי מים, ואם אי אפשר לבלוע בלי מים, יבלע עם מעט מים.

ביום התענית צריך להתעורר בתשובה, לכן לא יבלה את היום בדברים בטלים ובטוילים.

זמן איסור אכילה ושתייה מתחיל מעלות השחר, וראוי להחמיר 25 דק' קודם לפנות בוקר, עד צאת הכוכבים בשעה.

מי שרוצה לאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות בלילה שלפני התענית לפני השינה שיאכל וישתה כשיקום. ואם שכח להתנות, אסור לאכול, ומותר לשתות אם רגיל לשתות, ואם אינו רגיל לשתות, אסור.

שלשת הצומות, ובתוכם י"ז בתמוז אינם אסורים רק באכילה ושתייה, ומותרים ברחיצה.

סדר התפילות וקריאת התורה בתענית

השליח ציבור אומר "עננו" גם בשחרית בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו". אין אומר הש"ץ "עננו" אלא אם יש בבית הכנסת ששה מתענים, ויש מחמירים שיהיו עשרה, ובדיעבד, די בשלשה מתענים.

אין צריך לשאול לכל אחד בבית הכנסת אם הוא מתענה.

ש"ץ שטעה ולא אמר "עננו" גם בשומע תפילה, אינו חוזר, וכאן שיאמרה בסיום תפילת שמונה עשרה בלי חתימה.

יחיד אומר "עננו" במנחה באמצע ברכת "שומע תפילה", וחותרם "כי אתה שומע תפלת כל פה ... ברוך אתה ה' שומע תפלה", ואינו חותרם העונה לעמו ישראל וכו'. מנהג הספרדים לומר עננו גם בשחרית.

אם שכח ולא אמר "עננו" עד שאמר "ברוך אתה ה'" של "שומע תפלה", יסיים תפלתו ויאמר "עננו" בסוף שמונה עשרה קודם שיעקור רגליו.

מי שאינו מתענה ואמר "עננו" בשומע תפילה, אין זה הפסק בתפילה.

מי ששכח להתפלל מנחה ביום התענית, כשמשלים בתפילת ערבית, אינו מזכיר "עננו" בשומע תפילה בערבית.

אומרים "סליחות" בשחרית אחרי חזרת הש"ץ, כנוסח הנדפס בסידורים. אף מי שאינו מתענה, חייב לומר סליחות.

לאחר הסליחות אומרים "אבינו מלכנו". ישנם קהילות האומרים "אבינו מלכנו" רק בעשרת ימי תשובה.

אם יש ברית מילה בי"ז בתמוז, מתפללים סליחות כרגיל ואין אומרים "תחנון", ובעל ברית אינו אומר סליחות אך חייב בשמיעת קריאת "ויחל".

בשחרית ומנחה מוציאים ספר תורה וקוראים פרשת "ויחל משה" שבפרשת "כי תשא". במנחה מפטירים

י"ז בתמוז

לאחר הקריאה בישעיהו: "דרשו ה' בהמצאו".

בשעת קריאת "ויחל" צריכים להיות בבית הכנסת לכתחילה ששה מתענים, ובדיעבד די בשלשה.

יש לקהל המתפללים לעמוד כשאומרים י"ג מידות.

אם חל תענית ציבור בשני וחמישי, וטעו וקראו בשחרית בפרשת השבוע, ונזכרו באמצע הקריאה, יסיימו הקריאה בפרשת השבוע ויוצאים בזה ידי חובה. מי שאינו מתענה, לא יהא שליח ציבור, לא יהא בעל קורא ולא יעלה לתורה. ואם אין אחר שיודע לקרוא בתורה, קורא. הגבהת וגלילת התורה, וכן הוצאת והכנסת הספר תורה לארון הקודש, מותר לכבד אף מי שאינו מתענה.

אירוסין ונישואין, כלי זמר וריקודים

עשרים ואחד הימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב נקראים "ימי בין המצרים", ע"ש הכתוב באיכה: "כל רודפיה השיגוה בין המצרים". בימים אלו פקדו את ישראל צרות רבות כחורבן בית ראשון ושני ומשום כך ממעטים בימים אלו בשמחה ומתאבלים על חורבן בית המקדש.

ממעטים בכל דבר שיש בו הנאה, ואפי' בסעודת מצוה כברית, פדיון הבן וכדו', ולכן אין לעשות ריקודים ומחולות ואפילו בלי כלי נגינה.

מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב, מותר לעשות סעודה בלי ריקודים ומחולות. כיבוד מאכלים בלי סעודה, בשעת קבלת הקנין או בשעת כתיבת שטר התנאים, לא חשיב כסעודה ומותר אפילו מראש חודש אב.

אין נושאים נשים מי"ז בתמוז ואילך, והספרדים מקילים עד ראש חודש אב.

אם החופה התקיימה ביום ששה עשר בתמוז - ביום, יש מתירים לעשות הסעודה בלילה ולנגן בכלי שיר.

מותר לבני אשכנז להשתתף בשמחת נישואין של ספרדי מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב.

כשעושים נישואין לספרדים מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב, מותר לשיר בכלי זמר ולעשות ריקודים ומחולות, וכן מותר לאשכנזי לנגן בכלי שיר בחתונה ספרדית לצורך פרנסה.

אסור לשמוע שירה, כגון: חזנות, אפילו בלי ליווי כלי זמר, ויש להחמיר גם לקטנים שהגיעו לחינוך.

מי שמעסיק פועלים נכרים והם מחזיקים כלים שמשמיעים זמר, מותר לשמוע עד ערב תשעה באב עד חצות.

חולה שנחוץ להרגיעו ע"י שמיעת ניגונים, מותר לו לשמוע עד ראש חודש אב, ואם החולה מאושפז בבית החולים, יש להקל אם משקיט צערו, לשמוע נגינה גם אחר ר"ח אב.

מותר לשיר בפה כדי להרגיע תינוק, וכן מותר להשמיע לתינוק כלי שיר מהמשחקים התלויים על עריסותיהם ואפילו שההורים שומעים ג"כ.

י"ז בתמוז

המתפרנס מלימוד נגינה לתלמידים, אם יש לו הפסד ממון, רשאי ללמד עד שבוע שחל בו תשעה באב, וכן הדין בלומד נגינה לצורך פרנסה.

אין לעשות סעודת חנוכת הבית בימים אלו עד אחר ט' באב.

אסור לעשות סעודת סיום שנת לימודים מראש חודש עד ט' באב.

ברכת "שהחיינו" וקניית דברים חדשים מי"ז בתמוז עד ר"ח אב

אין לברך שהחיינו מליל י"ז בתמוז עד אחר תשעה באב על פרי או מלבוש חדש. יש המקילים לברך בשבת.

מעוברת או חולה שחשקה נפשם בפרי חדש - רשאים לברך שהחיינו.

פרי חדש שלא יימצא בשוק לאחר תשעה באב או שאינו יכול לשמרו עד שבת שמא יתקלקל, מותר לברך עליו שהחיינו.

מותר לברך שהחיינו על פדיון הבן, וכן מברכים שהחיינו הנוהגים לברך במצות מילה.

ברכת "הטוב והמטיב" וברכת "הגומל", מותרים בימים אלו.

כלים חדשים ואפילו כלי כסף וזהב, כיון שהמנהג שאין מברכין עליהם שהחיינו, מותר לקנותם ולהשתמש בהם.

מכונת חדשה. לצורך פרנסה, או כשקונה במחיר זול, מותר לקנות בימים אלו.

קניה לצורך מצוה, כגון: טלית, תפילין, ספרי קודש וכדו', מותרת.

בגדי ילדים הזקוקים ללבשם בימים אלו ואין לו אחרים, מותר לקנותם וכן מותר לקנות נעלי בד לצורך תשעה באב.

אם אפשר לקנות בגדים במחירים זולים מאד שלא יוכל להשיגם אחרי ט' באב, מותר לקנותם.

יש להמנע מלקנות או לשכור דירה בימים אלו ואף לא לחפש דירות בימים אלו. כמו כן אין לערוך שיפוצים בבית כשנעשה להרווחה.

נוהגים שאין מתחילים לבנות בנין בבין המצרים, אך אם התחילו קודם רשאים לגמור.

אין להכנס לדירה חדשה בימים אלו, אלא אם מניח חפצים חשובים בדירה קודם בין המצרים.

תספורת והנהגות בימי בין המצרים

למנהג האשכנזים אסור להסתפר ולהתגלח משבעה עשר בתמוז עד י' באב בחצות היום, אחד האיש

י"ז בתמוז

ואחד האשה בין שער הראש ובין שער הזקן (שפם המפריע בשעת אכילה, מותר לקצץ מעט).

מנהג קהילות ספרדים להקל בתספורת וגילוח עד שבוע שחל בו ט' באב.

אין שום היתר לגלח זקנו משום בושה שמתבייש לילך לעבודה בגידול הזקן.

מי שהיה אבל לפני י"ז בתמוז ולא הסתפר, יש להקל לו להסתפר במקום הצורך, עד ראש חודש אב.

מותר למוהל, לסנדק ולאבי הבן להסתפר ולהתגלח ביום המילה, אך בשבוע שחל בו תשעה באב אסור להם להסתפר, בין לאשכנזים ובין לספרדים.

מי שנולד לו בן מספר ימים לפני שבעה עשר בתמוז, יש להסתפר קודם בין המצרים.

אין להסתפר לכבוד פדיון הבן בבין המצרים.

מי שנעשה בר מצוה בימי בין המצרים אין להסתפר לכבוד הבר מצוה, אלא אם כן שערותיו גדולות ויש חשש לחציצה בהנחת תפילין של ראש, יש להקל עד שבוע שחל בו.

בין המצרים עד ראש חודש אב, רשאית אשה לקצר או לתקן את הפאה נכרית שעל ראשה.

מותר לקוץ צפורני ידיו ורגליו בימי בין המצרים עד שבוע שחל בו תשעה באב.

נוהגים לא לקבוע ניתוחים מתוכננים לימים אלו, אלא ימתין עד לאחר תשעה באב.

מותר ללכת לים או לבריכה עד ר"ח אב ואפילו לא הלכו קודם לכן, אך מובא בגמ' ונפסק בשו"ע שבימים אלו ניתנה זכות שליטה למזיקים והשטן מקטרג בשעת הסכנה, לפיכך יש מקפידים שלא לרחוץ בים או בבריכה בימים אלו.

אין לערוך טיולים בבין המצרים ובמיוחד מראש חודש עד אחר ט' באב.

יש להוסיף בימים אלו בלימוד תורה ולהרבות בנתינת צדקה.

מובא בספרים הקדושים, שבימים אלו יש לעבוד את ה' בשמחה בתורה ותפילה, ובפרט באמירת 'פסוקי דזמרה'.

ישנם יחידי סגולה הנוהגים שאינם אוכלים בשר ושותים יין כל ימי בין המצרים.

דינים הנוהגים מראש חודש עד תשעה באב

משנכנס אב ממעטין בשמחה, ויש להוסיף בימים אלו בעניני שמחה המותרים כלימוד תורה ושמחה של מצוה.

כל הדברים האסורים מראש חודש עד תשעה באב, אסורים מתחילת השקיעה בראש חודש.

י"ז בתמוז

לאשכנזים, אסור ללבוש בגדים חדשים מראש חודש אב, ויש מתירין אם לבשן פעם אחת לפני ראש חודש.

אסור לקנות בגדים אפילו כדי ללבשן אחר ט' באב.

יש מתירין לקנות בד לעשות ממנו מלבושים.

מי שאין לו נעלי ט' באב, רשאי לקנותם אחר ראש חודש.

בעלי ברית אסורים ללבוש בגדים חדשים, אך מותר לקנות בגדים חדשים כדי להלביש את התינוק בשעת המילה, וכן כדי להלביש את התינוק בשעת פדיון הבן.

בחור שנעשה בר מצוה, אסור לו ללבוש בגדים חדשים, ואם אין לו בגדים אחרים, מותר ללבוש חדשים.

נעשה בר מצוה בשבת, מותר לו ללבוש בגד חדש של שבת.

מי שהזמין חפץ חשוב או בגד חדש והביאו לו בדואר אחר ראש חודש, רשאי לקבלו, אך אין לחדשו או להשתמש בו עד אחר ט' באב.

מותר להחליף בימים אלו בגדים הצמודים לגוף וכן מותר להחליף חולצה ומכנסים אם הכינם לפני ראש חודש.

בחור ההולך להפגש בימים אלו לצורך שידוך, מותר לו אפילו ללבוש בגד חדש.

כבוס וגהוץ אסורים בימים אלו, ואפילו אם הפעיל את מכונת הכביסה קודם ראש חודש והכבוס ממשיך לאחר ראש חודש, יש להמנע משום מראית עין.

בגדי ילדים ותינוקות נהגו להקל ולהתיר לכבס אך ישתדל לייבשם בתוך ביתו או במכונה לייבוש כביסה.

כשמכבס בגדי קטנים במכונת כביסה, אסור להוסיף בגדי גדולים לכבסם בבת אחת.

מותר לקחת בגדים מהמכבסה כשכובסו לפני ראש חודש.

מותר לנקות שטיחים עם שואב אבק, אך לא ירחצם.

אסור לתפור או לתקן בגדים חדשים וכן לסיים בגדים חדשים. אך לתפור קרעים או כפתורים בבגד שאינו חדש מותר ואפילו על ידי מכונת תפירה.

מותר לתפור כדי להתלמד.

אומן התופר בגדים חדשים מותר לעסוק במלאכתו, אם נותנים לו לפני ראש חודש אב, עד שבוע שחל בו תשעה באב.

י"ז בתמוז

מותר לתקן בגדים ישנים שנקרעו וכן מותר לתפור כפתור אן טלאי על הבגד.

אסור לסייד או לצבוע חדרי הבית ואפילו התחיל לפני ראש חודש.

אין לתלות וילונות חדשים בימים אלו, על הקיר או החלון.

אסור לנטוע אילנות וגינות ופרחים לשם נוי, והוא הדין דאסור לפרוש דשא סינטטי.

מותר להשקות את הפרחים והאילנות שניטעו לפני ראש חודש.

מותר לרחוץ את המכונת בימים אלו.

מותר לתקן רהיטים שנשברו כגון כסא ושולחן.

מותר לקנות בימים אלו כלים הנצרכים לתשמישי הבית, וכן מותר לקנות בימים אלו מזגן וכן משחקים לתינוקות על מנת להרגיעם.

אין לקנות בימים אלו מכונת חדשה, אך אם היא לצורך פרנסה, מותר.

מותר לבקר בימים אלו בחנויות על מנת לבדוק מחירם של כלים ובגדים האסורים לקניה, על דעת לקנותם אחר תשעה באב.

אסור לאכול בשר ולשתות יין וכן מיץ ענבים מראש חודש עצמו ואילך, ובשבת מותר. מותר לתת לתינוקות בני שנה ושנתיים בשר כיון שמועיל לבריאותם, ואינם בכלל חינוך לאבילות.

מותר לבשל מאכל "פרווה" בסיר בשר ואפי' הסיר בן יומו. כמו כן מותר לאכול בימים אלו מאכל "פרווה" שנראה כבשר.

מעוברת או מינקת עד ל' יום, וכן מי שמאכלי חלב מזיקים לו, יש להקל להם לאכול בשר עוף.

מותר לקנות בשר מראש חודש, על מנת לאכלו לאחר ט' באב.

מותר לטעום מתבשיל של בשר בערב שבת "חזון" לראות באם הוא מתובל היטב.

בירך על בשר ונזכר שאסור לאכלו, יטעום מהבשר כדי שלא תהא ברכתו לבטלה.

אין שוחטים בימים אלו, אלא לצורך מצוה, כגון: שבת, מילה או חולה.

י"ש המברך עליו "שהכל", אפי' מעורב בשמרי יין, מותר לשתות.

מזונות שלשים עם יין או מיץ ענבים, נכון ליזהר שלא לאכלם מראש חודש עד לאחר ט' באב.

ברכת המזון (שלא בסעודת מצוה) יברך בלי כוס, ואם מברך בשלשה או יותר, יתן לקטן לברך ולשתות,

י"ז בתמוז

ואם אין תינוק, יכול לשתות בעצמו.

מותר לשתות יין בשבת כמה שרוצה.

יין של הבדלה - אם יש קטן מגיל שש עד תשע, נותנים לו לשתות, ואם אין - ישתה בעצמו, וכן נהגו בכוס יין של ברכה של הברית.

בסעודת מצוה כברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, אם אומרים דרשה יש המתירים לכל השייכים לסעודה לאכול בשר ולשתות יין.

הנוהגים לעשות סעודה ביום השלישי למילה, אין לעשותה בבשר ויין.

בסעודת סיום מסכת, מותרים בבשר ויין כל השייכים לסעודה, וכן המחזיקים בידי הלומדים בממונם, וכן אשת בעל הסיום ובנותיו.

ערב תשעה באב, סעודה מפסקת ותשעה באב

שבת פרשת "דברים" - "שבת חזון" - אומרים "אב הרחמים" לפני תפילת מוסף, ובמנחה - אין אומרים "צדקתך צדק" ו"פרקי אבות".

יש נוהגים להחמיר גם השנה שחל תשעה באב ביום ראשון, שלא ללמוד בשבת ערב תשעה באב אחר חצות היום אלא בדברים המותרים, כגון: מדרש איכה והלכות אבילות, ויש הנוהגים ללמוד ולומר תהילים או להשלים שניים מקרא ואחד תרגום גם לאחר חצות היום. אכן, בערב שבת שהוא ערב תשעה באב, מותר ללמוד כל היום.

השנה שחל תשעה באב ביום ראשון, אפשר לאכול בסעודה שלישית (סעודה מפסקת), בשר ולשתות יין ולברך ברכת המזון עד לפני השקיעה וממשיכים בקדושת שבת עד זמן מוצאי שבת.

יש הנוהגים לאחר תפילת ערבית של מוצאי שבת - ליל תשעה באב, לומר בבית "המבדיל בין קודש לחול", להחליף בגדי שבת לחול ולנעול נעלי בד או גומי. יש הנוהגים להכין הנעלים לפני שבת בביהכנ"ס ולאחר אמירת "ברכו" בזמן צאת השבת חולצים הנעלים ומחליפים לנעלי בד שהכינום מערב שבת, ובגדי שבת מחליפים בבית לאחר התפילה ואמירת ה"קינות".

כמו כן יש להקפיד להכין ספר "קינות" בביהכנ"ס מלפני שבת או להביאם במוצאי שבת, אך לא בשבת, משום איסור הכנה משבת לחול.

במוצאי שבת ליל תשעה באב יש לצרף שני נרות ולאחר אמירת "ברוך המבדיל" יברך "בורא מאורי האש" על הנרות ויוציא בזה גם את אשתו ובני ביתו.

בשמונה עשרה של ערבית מוצאי שבת מוסיפים "אתה חוננתנו".

טעה ולא הבדיל בתפילה, אין צריך לחזור ולהתפלל, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב.

חולה שאוכל בתשעה באב, צריך שיעשה הבדלה קודם אכילה, ומי שאינו מתענה כלל, יעשה הבדלה

י"ז בתמוז

במוצאי שבת, ועדיף על שכר או אם אי אפשר, יעשה על יין.

חולה שאוכל בתשעה באב שחל ביום ראשון כהשנה, אין חייב לאכול במוצאי שבת סעודת מלוה מלכה.

אחר זמן של מוצאי שבת, מסירין הפרוכת מארון הקודש, ואין להסירה קודם.

אחר ערבית קורין מגילת "איכה" ולאחריה אומרים סדר הקינות המודפסות לליל ט' באב.

בשעת הקינות לא ישיח ולא יצא לחוץ לדבר, כדי שלא יפסיק לבו מהאבילות.

אבל תוך שבעה יוצא לבית הכנסת ביום לומר הקינות ואחר הקינות תיכף יחזור לביתו. ואם מתפלל לפני התיבה, רשאי להשאר עד גמר התפילה.

אחר הקינות אומרים סדר קדושה ומתחיל מ"ואתה קדוש" ולא יאמר "ובא לציון גואל" ולא "ואני זאת בריתי", ואין אומרים "ויהי נועם", ולא "ויתן לך", ואומרים קדיש בלי "תתקבל" ו"עלינו לשבח".

הולכין מבית הכנסת בליל ט' באב, הולכים כאבלים, ביחידות.

בשחרית, נוטלים ידיים ג' פעמים עד קשרי אצבעותיו, ואין צריך לצמצם בדיוק עד קשרי אצבעותיו. לפני הניגוב מעביר האצבעות על עיניו להסיר הלפלוף מהעיניים.

אין לשטוף את הפה בבוקר וכן אין לנקות את השיניים עם מים, ומי שיש לו צער גדול יש להקל.

חולה שעבר ניתוח ונתרפא, אך עדיין חלוש הוא מאד, אין צריך להתענות.

חולה הצריך לאכול פעם אחת, לא יאכל שתי פעמים, וכן אם די לו בשתיה, לא יאכל, ולהיפך.

מי שאוכל לחם - נוטל ידיו כדרכו עד פרק ידו, היות והנטילה למצוה ולא לתענוג. לפני ברכת המזון - ירחוץ ידיו למים אחרונים כהרגלו.

מהראוי שמי שמוכרח לאכול, שיאכל רק מיני מזונות ולא סעודת לחם, וכן יאכל בצינעא.

הצריך לקחת תרופות, יקח בלי מים או שיקח מים מרים ויבלע בדרך זו את התרופות.

קטנים מגיל תשע נוהגים לחנכם לצום לשעות, עד הגיעם לגיל י"ג שאז חובתם כגדולים.

מעוברות ומניקות מתענות, אך בשעת הצורך כשמתעוררת בעיה רפואית, יש להתיר להן אכילה ושתיה במידת הצורך.

יולדת, כל שלשים יום אינה צריכה מהדין להתענות, אך בזמנינו שהיולדות מחלימות מהר מהלידה, יש להחמיר אחר שבעה ימים מהלידה, כל זמן שאינה מרגישה חולשה יתירה.

יולדת שתמו שלשים יום ללידתה בשבת שחל בו תשעה באב, חייבת להתענות ביום ראשון.

י"ז בתמוז

הנוסע בתשעה באב מארץ ישראל לארה"ב, צריך להמתין עד צאת הכוכבים שבמקומו החדש, ואם מרגיש חולשה יתירה, יש להקל לאכול בזמן צאת הכוכבים בארץ ישראל, בעודו במטוס, שאז עדיין לא חלים עליו חומרי מקום שבא לשם.

מי שאוכל בתשעה באב יאמר "נחם" בברכת המזון לפני "ובנה ירושלים" בכל פעם שמברך.

נטילת ידיים לפני התפילה וביציאה מבית הכסא, וההולך לבית הקברות להלוויה ל"ע, או ששהה בתוך ד' אמות של המיטה, נוטל עד קשרי אצבעותיו.

נשים המתעסקות במאכל לאחר חצות היום, (12.45) רוחצות המאכל כדרכו אפילו שנרחצות גם ידיהם.

מותר להסתרק במסרק, שאין זה לתענוג, וכן מותר להתיז מי בושם על הגוף מפני הזיעה.

אסור לנעול מנעל של עור בין גברים ובין נשים וכן מנעל עץ המחופה בעור, אלא מותר רק במנעל העשוי מגומי או מבד.

מדרסים העשויים מחיפוי עור וקשה לו בלעדם, מותרים לילך עמהם.
איסור נעילת מנעל של עור ועץ נוהג כל היום.

אסור ללמוד ולהרהר בדברי תורה, בין אנשים ובין נשים, וכן אסור לישא וליתן בהלכה.

מותר ללמוד דברים הרעים שבנביא ירמיה ואיוב, וכן במדרש איכה ובאגדות החורבן. כמו כן מותר ללמוד בהלכות תשעה באב ובהלכות אבילות, וכן בספרי מוסר.

יש המתירים לומר תהילים למי שרגיל בכך, כל היום.

מותר לבקר את החולה, וכן מותר לנחם אבלים, ולכתחילה ינחם אחר חצות, דאז הוא זמן נחמה.

מהראוי לשנות מעט מההרגל בשינה בליל תשעה באב.

מהראוי להחמיר ושלא לעשות מלאכה כל היום כדי שלא יסיח דעתו מהאבלות. נוהגים שלא לפתוח את החנויות לפני חצות היום, חוץ מחנויות מזון המיועדות לצרכי הרבים שניתן לפתחם אף קודם חצות.

מי שעלול להפסיד את משכורתו אם לא יעבוד בתשעה באב, מותר לו לעבוד, אך יזהר שלא לדבר אלא לצורך, כדי שיזכור אבילות היום.

מי שיש לו פועלים נכרים ואם לא יעבדו בתשעה באב יוכרח לשלם להם משכורתם, מותרים להמשיך מלאכתם, דהוי דבר האבד.

אסור לשטוף הרצפה בתשעה באב, רק מקום המטונף או לצורך חולה.

אין לשאול בשלום חברו בתשעה באב, ואם שואלו חברו לשלום, יענה לו בשפה רפה.

י"ז בתמוז

בליל תשעה באב וביומו עד לאחר חצות היום יושבים על הארץ או על גבי שרפרף קטן.

מי שקשה עליו הישיבה, רשאי לישב על כסא רגיל, וכן היושבים באוטובוס או ברכב יושבים כדרכם.

מינקת בשעה שמניקה, מותרת לישב על הכסא כרגיל.

אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין בתפילת שחרית אלא במנחה וכן מי שמניח תפילין דר"ת, יניחם במנחה.

בשחרית אומרים "מזמור לתודה". אין אומרים תחנון, א-ל ארך אפים, למנצח ולא פיטום הקטורת.

יש נוהגים במנחה להשלים "שיר של יום" ו"פיטום הקטורת".

קריאת התורה בשחרית "כי תוליד בנים" (דברים ד'). במנחה "ויחל משה" (שמות לב').

הקורא והעולה לתורה לא יתעטפו בשחרית בטלית, אך לא יגלו ידיהם ורגליהם.

לכתחילה לא יעלה לתורה מי שאינו מתענה.

הנועל מנעלים של עור, אין ליתן לו עליה לתורה.

אין עושין מי שבירך בשחרית ואף ליולדת ולרך העומד לימול, אלא במנחה, ולחולה עושים מי שבירך. מי שצריך לברך ברכת הגומל, טוב שיברך במנחה.

נער שנעשה בר מצוה בתשעה באב, מהראוי להעלותו לתורה במנחה, ואז יברך האב 'ברוך שפטרני'.

המגביה את ספר התורה לאחר הקריאה, יכול לשבת על ספסל כרגיל.

לאחר קריאת התורה יושבים על הארץ, או כסא נמוך ואומרים סדר הקינות מתוך צער על חורבן בית המקדש והסתלקות השכינה.

הפיוט "אלי ציון ועריה", נוהגים לומר הש"ץ והקהל פיסקא ופיסקא. יש האומרים אותו בעמידה ויש האומרים בישיבה.

אחר הקינות אומרים "אשרי", ואין אומרים "למנצח יענך" ואומרים "ובא לציון" ומדלגים הפסוק "ואני זאת בריתי", ואומרים קדיש שלם בלא "תתקבל".

יש נוהגים שלא ליקח הקינות לבתיהם אחר התפילה, רק משאירים בבית הכנסת.

תפילת מנחה

לפני תפילת מנחה רוחצים ידיים עד קשרי האצבעות.

מתעטפים בטלית ומניחים תפילין, ואומרים שיר של יום, אין כאלוקינו ומשלימים שאר הדברים שחסרו

י"ז בתמוז

בשחרית.

קריאת התורה ב"ויחל" שבפרשת כי תשא, ולאחר הקריאה מפטירים "דרשו" שבספר ישעיה.

בשמונה עשרה אומר כל אחד "נחם" בברכת "בונה ירושלים", ואף מי שאינו מתענה אומרה. שכח ולא אמר "נחם" ונזכר קודם שאמר "שומע תפילה" - יאמר שם אחר "עננו" ויחתום "שומע תפילה", ואם נזכר קודם "ועל כולם" - יאמר שם, ואם סיים התפילה - אינו חוזר.

מוצאי תשעה באב

במוצאי תשעה באב לפני תפילת מעריב יטול ידיו כדבעי כיון שכל היום נטל עד קשרי אצבעותיו.

מתפללים תפילת ערבית בזמן, כדי שבשעה שיצאו מבית הכנסת יגיע הזמן המותר באכילה.

מי שחלש, יכול לטעום קצת תיכף כשיגיע הזמן, אף לפני תפילת ערבית.

נוהגים לקדש הלבנה לאחר תפילת ערבית במוצאי תשעה באב.

מבדילים על הכוס (עדיף מיץ פירות טבעי או בירה), ללא ברכת "מאורי האש" ובשמים.

נשים הרוצות לטעום במוצאי תשעה באב תיכף ובעליהן שוהים בבית הכנסת, יבדילו בעצמן, ויש אומרים שיכולות לטעום קודם הבדלה.

אין אוכלים בשר ואין שותים יין עד למחרת בבוקר יום י"א, אך כיבוס, רחיצה, תספורת ושמיעת כלי זמר, מותרים בליל י"א.

כשעושים סעודת מילה ופדיון הבן וסעודת בר מצוה במוצאי תשעה באב, מותרים הקרואים בבשר ויין, וכן בסעודה שעושים לכבוד סיום מסכת.

טבלה לסיכום האיסורים וזמניהם

האיסורים אשכנזים ספרדים
אמירת שהחיינו החל מי"ז בתמוז החל מי"ז בתמוז
לבישת בגדים חדשים החל מי"ז בתמוז החל מר"ח אב
קניית בגדים חדשים החל מי"ז בתמוז החל מר"ח אב
כיבוס בגדים החל מר"ח אב בשבוע שחל בו ת"ב
לבישת מכובסים החל מר"ח אב בשבוע שחל בו ת"ב
תפירה החל מר"ח אב החל מר"ח אב
תספורת החל מי"ז בתמוז בשבוע שחל בו ת"ב
רחיצה החל מר"ח אב יש נוהגים [ע"פ בן איש חי] לאסור מר"ח
נטילת ציפורניים בשבוע שחל בו ת"ב בשבוע שחל בו ת"ב
בשר ויין החל מר"ח אב רבים נוהגים מב' אב

י"ז בתמוז

יהי רצון ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ונזכה לבנין ביהמ"ק בב"א

מקור: הרב יוסף זילברפרב